

УДК 378:63 (430)

Марія Колесник,
Марина Бугасова

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОСВІТИ В НІМЕЧЧИНІ

У статті аналізується становлення сільськогосподарської освіти в Німеччині наприкінці XIX – початку XX ст., а також прослідковуються шляхи розвитку аграрної галузі.

Ключові слова: аграрна освіта, практична підготовка, професійні знання.

В статье анализируется становление сельскохозяйственного образования в Германии в конце XIX – начале XX в., а также прослеживаются пути развития этой отрасли.

Ключевые слова: аграрное образование, практическая подготовка, профессиональное образование.

The formation of agricultural education, in the XIX–XX centuries, and the ways of branch development are analysed in the article.

Key words: agricultural education, practical preparation, professional knowledge's.

Постановка проблеми. Сучасна дійсність висуває нові вимоги до українських освітніх сільськогосподарських установ. Різкий поворот українського суспільства до ринкової економіки змусив переорієнтувати методи й засоби професійної підготовки майбутніх сільгоспвиробників на потреби ринку. Основна вимога до фахівців сільськогосподарської освіти в Україні, незважаючи на свої явні успіхи в багатьох напрямках, цій головній потребі, на жаль, не відповідає.

Досвід Німеччини переконливо доводить, що в будь-яких умовах на перше місце повинен висуватися людський фактор, а також ефективна система підготовки грамотних фахівців. У підсумку саме це й стало основою успішного розвитку агропромислового комплексу даної країни, найбільшого на сьогоднішній день у Європі виробника й експортера сільськогосподарської продукції. Глибокий аналіз основних тенденцій в аграрній освіті Німеччини, критичне осмислення накопиченого в системі сільськогосподарської освіти педагогічного досвіду дають можливість не тільки вичленувати провідні напрямки в цьому типі освіти, але й виступають як передумова до встановлення загальних закономірностей і

перспектив розвитку вітчизняної аграрної освіти. Особливо це актуально в період інтеграції України у світову освітню систему. Все це зумовило необхідність вивчення історії становлення сільськогосподарської освіти в Німеччині. Оскільки сформована система аграрної освіти в Німеччині протягом багатьох десятиліть успішно забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історії становлення вищої сільськогосподарської освіти приділялася певна увага, оскільки кожен дослідник аграрної галузі звертався до спадщини науково-освітніх закладів. Певні аспекти розвитку вітчизняної сільськогосподарської освіти знайшли своє відображення в проспектах і ювілейних збірках сучасних сільськогосподарських закладів [1-3]. Вони дуже стисло подають історію становлення вітчизняної сільськогосподарської освіти і при цьому акцентують увагу в основному на останніх роках діяльності навчальних закладів. Проблема історії становлення перших сільськогосподарських науково-освітніх закладів у Німеччині залишилася поза увагою дослідників.

Метою написання статті є спроба заповнити прогалини в історії становлення вищої сільськогосподарської освіти в Німеччині.

Виклад основного матеріалу. Витоки аграрної освіти й науки йдуть із далекої глибини. Набуття численних ремесел, розвиток сільського господарства відбувалися передачею знань від покоління до покоління усно і виробничою практикою. Тільки у XVIII ст. стали утворюватися спеціальні освітні сільськогосподарські школи. Формування й розвиток сільськогосподарської освіти в Німеччині взагалі й вищої зокрема нерозривно пов'язані, з одного боку, із соціально-економічними й політичними подіями, що відбуваються в країні, а з іншого - з науково-технічним прогресом. Багато століть сільське господарство розглядалося як невід'ємна частина природи, техніка й засоби аграрного виробництва розвивалися вкрай повільно, а тому син орача, за висловлюванням Ж.-Ж.Руссо, не мав потребу в навчанні, а повинен був займатися лише тим, чим займалися його батьки й діди [2].

XVIII століття поклато початок бурхливому розвитку науки й техніки, зародженню капіталістичних засобів виробництва. Уже в другій половині XVIII століття видатні представники епохи освіти, знамениті енциклопедисти Дідро й Даламбер висувають думку про те, що розум і науково-технічний прогрес дозволять людині змінити природу. Тоді ж ще один творець «Енциклопедії», економіст Кене «проголошує» землю єдиним джерелом багатств і стверджує, що саме сільське господарство їх примножить [2]. Так званий рух «агрономів», що зародився у суспільстві в другій половині XVIII століття, активно пропагує ідеї про те, що сільське господарство має потребу в науковій думці й що необхідно боротися з відсталим укладом у сільськогосподарському середовищі. Для того щоб утілити ці ідеї в життя, необхідно створювати сільськогосподарські школи, де наукові дисципліни вивчалися б у тісному зв'язку із сільськогосподарською практикою.

Раніше, ніж в інших європейських країнах, становлення сільськогосподарської освіти відбулося в Німеччині, де впродовж віків спостерігалось протистояння двох течій стосовно заснування вищих сільськогосподарських шкіл. Ідеться про боротьбу теоретичної університетської освіти з практичним напрямом ізольованих вищих шкіл.

Розвиток сільськогосподарської освіти при університетах у Німеччині мав два етапи. Початковий етап розпочався в першій половині XVIII ст., коли першочерговим стало питання про звільнення законодавчим шляхом нижчих землеробських класів Німеччини від кріпосної залежності. Саме тоді нарівні з корінними університетськими науками до німецької економічної школи вводиться курс сільського господарства. Початок викладання сільського господарства був покладений у 1727 р., коли прусський король Фрідріх Вільгельм I заснував кафедру економії в Галльському університеті [4]. Сільське господарство складало основну частину курсу лекцій з економії. Упродовж XVIII ст. подібні кафедри створилися майже у всіх інших університетах Німеччини.

Нову епоху сільськогосподарської освіти відкрив учений-педагог А.Теєр. Саме він обґрунтував необхідність вивчення сільськогосподарських дисциплін у тісному зв'язку з

практичним закріпленням у господарстві. За його ініціативою та під його керівництвом була створена в 1806 р. перша сільськогосподарська академія у Мегліні. Як наслідок, аналогічні заклади були створені в Гогенгеймі, Шлейсгеймі, Тарантьє, Регенвальді, Эльдені, Проскау, Поппельсдорфі, Вільдау [5].

Наявність такої великої кількості спеціальних навчальних закладів зіграла свою визначальну роль у науковій розробці сільськогосподарських питань, розвитку великих приватновласницьких господарств Німеччини. У 60-і рр. XIX ст. більшість із цих навчальних закладів була закрита. Більша частина академій були самостійними сільськогосподарськими інститутами, безпосередньо не пов'язаними з університетами. Деякі з цих академій навіть прославилися своїм «практичним» напрямом, звичайно, залежно від особистих схильностей і талантів їхніх засновників і керівників. Такою була Гогенгеймська академія, заснована в 1818 р. знаменитим Шварцем.

Незважаючи на практичний напрям створення самостійних освітніх закладів на першому етапі історії німецької вищої сільськогосподарської освіти спостерігається безпосередній зв'язок цих академій з університетами. Він виражався в необхідності брати викладачів з університетів, звертатися до досвіду університетів при влаштуванні академій, користуватися загальнонауковими допоміжними установами університетів. Це призвело до запровадження поєднання академій та університетських центрів. Але принцип побудови освітнього курсу та викладання теоретичного матеріалу був скоріше «практичний»: академії були самостійними, ізольованими сільськогосподарськими школами [4].

Наступним, теоретичним, напрямом розвитку сільськогосподарської освіти в цій державі було створення відповідних навчальних закладів при університетах. Так, у 1835 р. при Грейфсвальдському університеті була відкрита агрономічна академія в маєтку Эльдена. Історія заснування однієї з найстаріших пруських сільськогосподарських академій – Эльденської – є свідченням, фактом, який підтверджує первинну роль вищої загальної освіти в розвитку вищої сільськогосподарської освіти [2].

Видатну роль у розробці питань сільського господарства зіграв Ю.Кюн, що зайняв у 1862 р. кафедру сільського господарства в Галльському університеті [6, 7]. Під його керівництвом при університеті, де студенти вивчали повний обсяг природничих наук (чого не було в спеціальних академіях), був створений сільськогосподарський інститут — цілий комплекс установ для наочного і практичного закріплення теоретичного матеріалу [8]. Подібні інститути були засновані при університетах у Лейпцизі, Гіссені, Геттінгені, Кенігсберзі, Кілю, Бріславлі, Гейдельберзі. Довгий час ці інститути були головними вищими навчальними закладами Німеччини. Як самостійний навчальний заклад, існувала вища сільськогосподарська школа у Берліні [5].

Поєднання вищої сільськогосподарської освіти з практичними установами в зразкових господарствах відомий німецький учений Ю.Лібих вважав марним. Свої погляди вчений обґрунтовував тим, що вища теоретична підготовка і практика повинні йти роздільно і незалежно одна від одної. Школа повинна служити винятково інтересам першої. Критика Лібиха автономності і замкнутості сільськогосподарської освіти призвела до чергового повороту в розвитку сільськогосподарської школи і сприяла поєднанню університетської і спеціальної агрономічної освіти.

Раціональна постановка сільськогосподарської освіти мала важливе значення для будь-якої країни. У безпосередньому зв'язку зі спеціальною фаховою освітою перебувало саме аграрне виробництво, від широкого розгалуження мережі освітніх закладів, розвитку вузькофахових наук та проведення заходів із поширення аграрних знань серед широких верств населення залежав рівень аграрного виробництва. Викладання курсу сільськогосподарських дисциплін, як і сама назва кафедри, постійно змінювалося, що залежало від тих завдань, які покладалися на університетські кафедри. Перші університетські кафедри мали назву «Сільське господарство і лісництво». Систематичному вивченню сільського господарства та його науковому забезпеченню поклав початок німецький учений А. Теер. Він визначав господарство як науку «про промисловість, що мала за мету, через виробництво рослинних і тваринних

продуктів, одержувати прибуток [4]». Узагалі німецький термін «сільське господарство» означав не тільки обробіток ґрунту й вирощування на ньому господарських рослин, але й скотарство, що перебувало в безпосередньому зв'язку з землеробством.

Відомий французький письменник граф Гаспарен у своїх працях на сільськогосподарську тематику доводив, що хоча вчення про сільське господарство порівняно нове, проте «цілком заслуговує назви науки». Він давав таке визначення землеробської науки: «Це наука, що займається вишукуванням засобів до добування рослинних продуктів способом найбільш удосконаленим й економічним [8]».

До 1900 р. в Німеччині існувало 22 середні сільськогосподарські навчальні заклади, 3 із них були пов'язані з реальними гімназіями. На підставі Баварського училищного закону в програму загальноосвітніх училищ були введені основи сільськогосподарських знань [4]. Німецькі нижчі землеробські школи мали нетривалий курс навчання (від 2 років до 1,5 року) і відрізнялися широкою розмаїтістю організації навчання. У 1900р. нараховувалася 51 нижча школа, 7 із них існували при середніх школах. Після 1900 р. одержали велике поширення зимові школи для селянства. При порівняно високому рівні загальної освіти в селах зимові школи і додаткові класи із сільського господарства, створені при загальноосвітніх школах, отримали поширення в Німеччині та Австрії [9].

Історія сільськогосподарських шкіл Німеччини першої половини ХІХст. довела, що успіх закладів у значній мірі забезпечувався людським фактором викладацького складу. Меглінська академія всесвітньою популярністю була зобов'язана успіху відомого сільськогосподарського просвітителя Теэра; Гогенгеймська академія – Шварцу, Векерлину, Пабсту; Эльденаська академія – Шульцу; Поппельсдорфська – Гарштейну [5]. Усе це видатні діячі аграрної справи, відомі вчені сільськогосподарської галузі свого часу. Саме на основі їхнього вчення згодом створювали свої програми перші професори вітчизняних сільськогосподарських шкіл [8].

Висновки. Таким чином, у європейських державах протягом усього ХІХ ст. відбувався процес створення систем сільськогосподарської освіти, які б відповідали запитам економічного розвитку цих країн і задовольняли потреби в забезпеченні кваліфікованими кадрами. У середині ХІХ ст. питання про розвиток спеціальної сільськогосподарської освіти майже одночасно стало черговим у європейських державах. У другій половині ХІХст. набув широкого розвитку теоретичний напрям сільськогосподарської освіти, що забезпечувало викладання при університетах. При багатьох європейських університетах створювалися окремі сільськогосподарські кафедри або відокремлені інститути. Науково-освітня діяльність університетських агрономічних кафедр сприяла появі нових фахових навчальних закладів. Проте, незважаючи на паралельне існування двох течій розвитку фахової сільськогосподарської освіти – значної кількості фахових освітніх закладів та курсів аграрного спрямування при університетах, до початку ХІХ ст. в європейських державах ще не було вироблено остаточної програми планомірного розвитку системи аграрної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вергунов В. Київський національний університет імені Тараса Шевченка – один із фундаторів вітчизняної сільськогосподарської справи / В.Вергунов // Історія української науки на межі тисячоліть : зб. наук. праць; відп. ред. О.Я. Пилипчук. – К., 2003. – Вип. 13. – С. 25-28.
2. Вешняков В. Обзор сельскохозйственных учреждений в Англии, Франции, Бельгии, Голландии, Германии и Италии/ В.Вешняков.– СПб., 1866. – 787 с.
3. Діденко В.В. Нарис історії національного аграрного університету : (До сторіччя заснування) / В.В.Діденко. – К. : Аграр. наука, 1998. – 175 с.
4. Рибченко Д. В. Становлення сільськогосподарської освіти в контексті всесвітньої історії / Д.В.Рибченко // Історія науки і біографістика. – 2006. – № 1.
5. Паульсен Фр. Германские университеты / Паульсен Фр. – Пг., 1904. – 413 с.
6. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 1834-2004: [Ілюстративно-інформ. вид.] // ред. кол. : В.Литвин, Д.Табачник, В.Кремень, В.Скопенко. – К. : ВПЦ «Київський

ун-т», 2004. – 183 с.

7. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Імена славних сучасників: (довід.-біогр. вид.) // автори-упоряд. О.Матвійчук, Н.Струк. – К. : Вид-во ТОВ «Світ Успіху», 2004. – 287 с.

8. Ходецкий С.М. Очерк современного состояния учебных заведений по сельскому хозяйству в Германии / Ходецкий С.М. // Журн. М-ва государственных имуществ. – 1844. – № XIII, Р. II. – С. 308-314.

9. Шнейдер Распространение низшего сельскохозяйственного образования посредством учебных заведений и внешкольным путем в Германии, во Франции, в Италии, в Бельгии и в России / Шнейдер. – СПб.: Издание А.Ф. Девриена, 1911. – 142 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Колесник Марія Юріївна – викладач Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Бугасова Марина Сергіївна – студентка Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Надійшла до друку 28.11.2012 р.